

РІБЦУН Ю. В.

**ПРОГРАМА «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО»
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І СПЕЦІАЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ
ІЗ ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

(5 клас)

Міністерство освіти і науки України
Національна академія педагогічних наук України
Інститут спеціальної педагогіки

РІБЦУН Ю. В.

**ПРОГРАМА «ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО»
ДЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ І СПЕЦІАЛЬНИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ІЗ
ТЯЖКИМИ ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ**

(5 клас)

Київ
2014 р.

УДК 376.36 : 373.312.141
ББК 74.5
Р 49

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
(наказ № 750 від 24.06.2014 р.)*

Рецензенти:

Сухорукова Г. В. – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач кафедри дитячої творчості Інституту розвитку дитини Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова;

Каченко К. І. – директор спеціальної школи-інтернату І–ІІ ступенів № 7 для дітей з тяжкими порушеннями мовлення м. Києва, вчитель-логопед вищої категорії, вчитель-методист.

Р 49 Ю. В. Рібцун Програма «Образотворче мистецтво» для загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (5 клас). – К., 2014. – 32 с.

У навчальній програмі «Образотворче мистецтво», узгодженій із вимогами Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, з урахуванням психофізичних особливостей дітей із тяжкими порушеннями мовлення, представлено тематичну реалізацію навчально-виховної та корекційно-розвивальної роботи, яка сприяє паралельному забезпеченню художнього і мовленнєвого розвитку учнів, подано перелік орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності школярів на кінець навчального року.

Програма адресована вчителям 5 класу спеціальних навчальних закладів для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, загальноосвітніх навчальних закладів за умов інклюзивного та інтегрованого навчання і спрямована на реалізацію вимог, передбачених освітньою галуззю «Мистецтво».

Зміст

Пояснювальна записка	4
Види образотворчого мистецтва	11
Графіка як вид образотворчого мистецтва	11
Місце живопису в образотворчому мистецтві	13
Скульптура як вид образотворчого мистецтва	14
Втілення художніх образів у декоративно-прикладному мистецтві	16
Взаємодія образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва (архітектурою, літературою, музикою, театром, цирком, кіно)	18
<i>Показники сформованості галузевої компетентності учнів</i>	20
Додатки	21
Словничок-довідничок основних понять і термінів образотворчого мистецтва	21
Орієнтовний перелік творів образотворчого мистецтва, рекомендованих для сприймання учнями	24
Музеї для ознайомлення школярів із творами образотворчого мистецтва	28

ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Пояснювальна записка

На сьогодні пріоритетом загальної шкільної та спеціальної освіти України є всебічний гармонійний розвиток особистості кожної дитини. Відповідно до вимог особистісно-зорієнтованого підходу під час освітньо-виховного та корекційно-розвивального процесу в загальноосвітніх навчальних закладах для дітей із тяжкими порушеннями мовлення (ТПМ) відбувається корекція психомовленнєвої діяльності учнів, здобуття міцних знань, підвищення працездатності, формування естетичної культури, розвиток емоційної чутливості. Допомогти у вирішенні поставлених завдань, у т. ч. й одночасного естетичного і мовленнєвого розвитку школярів, покликаний навчальний предмет «Образотворче мистецтво» (1 год. на тиждень), що є обов'язковим для шкіл із навчанням українською, російською мовою та мовами національних меншин.

Навчання *образотворчому мистецтву* в п'ятому класі виступає не лише як процес здобуття учнями художніх знань, умінь і навичок, а, перш за все, як універсальний засіб збагачення емоційно-естетичного досвіду школярів, формування у них культури почуттів, вміння виразити їх мімікою, образотворчими та мовленнєвими засобами; особистісного розвитку на основі виявлення індивідуальних здібностей, різнобічних естетичних потреб та інтересів; формування естетичної свідомості, здатності до самореалізації та духовного самовдосконалення. Воно ґрунтується на *принципах* культуро- та природовідповідності, варіативності, гуманізації, диференціації, діалогічності, індивідуалізації, інтегральності, поліхудожності та цілісності.

Починаючи навчання у п'ятому класі, школярі з ТПМ не тільки формально переходять з початкової до основної ланки школи, а й відчувають себе більш дорослими у зв'язку з адаптацією до нових умов навчання, пов'язаних насамперед з кабінетною системою, розмаїттям змістового інформаційного, психологічного та мовленнєвого навантаження, появою класного керівника, знайомством з багатьма викладачами, кожен із яких висуває власні вимоги до вивчення того чи іншого навчального предмета, має свій характер і стиль викладання. Крім того, в організмі кожного п'ятикласника відбуваються психофізіологічні зміни, що зумовлює входження учнів у підлітковий вік, який характеризується зниженням рівня довільної уваги, самооцінки, організованості, дисциплінованості, інтересу до навчання в цілому, надмірною чутливістю та високим рівнем ситуативної тривожності.

Саме тому на уроках з образотворчого мистецтва вчитель загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення, спираючись на діалогову стратегію педагогічної взаємодії та враховуючи пізнавальні, мовленнєві та психоемоційні особливості учнів цього віку, здійснює паралельне вирішення загальних навчально-виховних і корекційно-розвивальних завдань. Відповідно до них і розроблена програма з образотворчого мистецтва для 5 класу. Вона має *табличну структуру* та складається з трьох колонок (див. табл. 1).

Перша з них розкриває зміст основної ланки загальної освіти, тобто такий комплекс наукових відомостей, знань, навичок і способів дій, з якими знайомляться та які засвоюють учні у рамках освітньої галузі «Мистецтво», повністю узгодженої з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Друга колонка висвітлює державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів, адаптовані до

вимог загальноосвітньої школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення. Третя являє собою корекційно-розвивальні лінії, які враховують мовленнєвий, пізнавальний, особистісний розвиток дітей із ТПМ, особливості їх сенсомоторики та емоційно-вольової сфери, а отже, розкривають спрямованість корекційно-розвивальної роботи.

У програмі простежується реальна наступність між початковою та основною ланкою школи. Специфіка навчання школярів із ТПМ потребує досить детального викладу змістового матеріалу, тому він є інформативним і водночас практичним. Слід зазначити, що навчально-виховний процес у школі для дітей із ТПМ здійснюється у рамках дитиноцентричного та диференційованого підходів, тому вчитель добирає та структурує навчальні теми в залежності від контингенту класу та логопедичного висновку кожного школяра. Обсяг запропонованих програмових завдань і ступінь їх складності повністю відповідають віковим і психофізичним особливостям учнів та в цілому узгоджені з обсягом визначеного навчального часу.

У програмі представлено ряд наскрізних ознайомлювальних і закріплюваних навчальних тем за ступенем ускладнення і зазначенням кількості годин, відведених на їх вивчення. Слід відмітити, що в програмі передбачено *4 години резервного часу*, які вчитель з образотворчого мистецтва може використати на власний розсуд з метою закріплення тих чи інших тем (див. табл. 2).

Таблиця 2

Орієнтовна тематична структура програми

Клас	Теми	Години	Резервний час
5	Графіка як вид образотворчого мистецтва	7	4
	Місце живопису в образотворчому мистецтві	8	
	Скульптура як вид образотворчого мистецтва	6	
	Втілення художніх образів у декоративно-прикладному мистецтві	6	
	Взаємодія образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва (архітектурою, літературою, музикою, театром, цирком, кіно)	4	

Представлені в програмі *тематичні завдання* є орієнтовними та можуть варіюватися у відповідності до контингенту класу, з урахуванням особливостей психофізичної, у т. ч. й мовленнєвої діяльності, та образотворчих здібностей учнів. У програмі запропоновано словничок-довідничок із зазначенням доступного для сприймання учнями з ТПМ тлумачення значень основних понять і термінів, а також орієнтовний перелік творів образотворчого мистецтва для ознайомлення з ними школярів (див. додатки 1, 2).

Слід зазначити, що зміст навчальної програми «Образотворче мистецтво» для 5 класу школи для дітей із ТПМ є авторським, адже в ньому з аналогічної програми для загальноосвітніх навчальних закладів творчого колективу за науковою редакцією провідного наукового співробітника лабораторії естетичного виховання Інституту проблем виховання НАПН України, к.п.н. Л. М. Масол, взяті за основу лише векторні освітні лінії.

Вчителі-предметники у школі для дітей із ТПМ не завжди мають вищу дефектологічну освіту. Саме це обумовлює потребу в окремих поясненнях змістового наповнення корекційної колонки програми, яка враховує психофізичні особливості

школярів і тому стосується насамперед удосконалення їх лінгвістичного та комунікативного компонентів психомовленнєвої діяльності.

До комунікативного компоненту мовленнєвої діяльності належить процес утримання складної багатоопераційної структури мовленнєвих дій, операції випереджувального синтезу (ймовірного прогнозування), аналізу та контролю (самоконтролю) на різних рівнях, що сприяє цілісному забезпеченню розвитку мовлення. *Вагомим підґрунтям для опанування школярами художньо-мовленнєвою діяльністю є вміння:*

- концентрувати увагу на зображенні, цілісно сприймати його зміст, запам'ятовувати окремі складові, їх просторове розташування;
- порівнювати малюнки за технікою виконання, світловим, колірним рішенням, змістом;
- аналізувати ілюстрації до художніх творів;
- засвоювати та узагальнювати безпечні способи дій із художніми інструментами та матеріалами;
- прогнозувати створення предметного чи сюжетного зображення;
- синтезувати сформовані навички у власній практичній діяльності;
- застосовувати навички поточного та кінцевого контролю на смислового, зорового, слухового та рухового рівні;
- координувати ручну та дрібну моторику під час створення художніх образів.

Складовими лінгвістичного компонента мовленнєвої діяльності (за Є. Ф. Соботович) є розуміння мовлення, фонетико-фонематична, лексико-граматична складові, зв'язне мовлення. Без *розуміння мовлення* неможливе подальше оволодіння навчальною, у т. ч. й художньо-практичною образотворчою діяльністю, тому на початкових етапах учитель має звертати увагу на засвоєння школярами мистецьких термінів і понять на імпресивному рівні, на багаторазове повторення та закріплення ними навчального матеріалу. Під час уроків при вмілому керівництві вчителя в учнів відбувається уточнення *категоріального* (від слова «категорія», чи найменування) *рівня лексичних узагальнень* різних частин мови, тобто здійснюється актуалізація раніше засвоєних знань, встановлення міжпредметних зв'язків.

Виправлення вад фонетико-фонематичної складової мовлення школярів відбувається не лише під час спеціальних корекційно-розвивальних занять, а й на кожному уроці зокрема. Завдяки тісній співпраці з учителем-логопедом учитель образотворчого мистецтва через «екран звуковимови» може бачити, які саме звуки кожен із учнів вже вмів вимовляти. Це допоможе створити мотиваційну основу для подолання мовленнєвих вад школярами та виробити адекватні вимоги до усних відповідей тих учнів, які ще не оволоділи в достатній мірі правильним мовленням.

Засвоєння нових лексем на уроці пов'язане із їх цілісним розумінням і розрізненням на слух тих фонем, які входять до їх складу. Тому так важливо для дітей із ТПМ навчитися порівнювати та диференціювати слова схожі за звучанням: наприклад, цапір – тапір, туш – душ, лінія – лідія, гумка – сумка – думка і т. п. Знайомлячи учнів із новим мистецьким поняттям чи терміном, учителю доцільно цілісно промовити його, потім поскладово, акцентовано, виокремлюючи складні для вимови дітей звуки (це, переважно, свистячі, шиплячі та сонори), запропонувати повторити це слово школярам сильнішим у мовленнєвому плані, далі спряжено, відображено повторити з більш слабкими учнями, а в кінці діти почергово це роблять самотійно. Особливої уваги

потребують ті слова, в назві яких наявні корелюючі звуки – наприклад, стадеграфіка, ілюстрація або ескіз тощо.

Для кращого запам'ятовування та подальшого відтворення учнями буде корисним написання на окремій картці крупним шрифтом кожного нового терміна. Обов'язковим на уроці є доступне для школярів тлумачення значення лексем, складання речень з цими словами. Завдяки такій методиці ознайомлення учнів із новими поняттями та термінами у дітей відбувається формування *контекстуально* (від слова «контекст») *зумовлених лексичних узагальнень*, що в подальшому дозволить школярам поступово перевести вивчені слова до активного мистецького словника.

Важливе значення має формування в учнів із ТПМ *лексичної сполучуваності, або валентності, слів*, що полягає у правильному змістовому доборі тієї чи іншої лексеми у словосполученні чи реченні. Наприклад, учитель може запитати школяра: «Покажи, де газета? Де книжка? Де журнал? Скажи, це малюнок чи ілюстрація? Як краще сказати: перегортати обкладинку чи сторінки книги?». Такий вид роботи буде одночасно розвивати і мовлення, і мислення учнів, стимулювати до встановлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків.

Збагаченню словника на уроках образотворчого мистецтва сприятиме формування у школярів *лексико-семантичних мовних явищ антонімії, синонімії, багатозначності*. Яскравим прикладом може слугувати добір антонімічних пар якісних прикметників на позначення різних характеристик кольорів: блідий – насичений, теплий – холодний, веселий – сумний тощо. Словник п'ятикласників із ТПМ як на імпресивному, так і на експресивному рівні поступово збагачується синонімами на матеріалі якісних прикметників на позначення характеристик кольорів (яскравий, насичений; блідий, тьмянний) і розмірових понять (маленький, мініатюрний, крихітний; великий, величезний).

Щоб у мовленні школярів із ТПМ поступово зникали аграматизми, вчитель образотворчого мистецтва своїм прикладом побудови речень стимулює учнів до правильного узгодження іменників із прикметниками в роді, числі, відмінку, займенників із дієсловами відповідно до числа, роду, часу і виду, нормативної побудови зв'язних висловлювань. Педагог навчає школярів коментувати свої дії, вживаючи дієслова недоконаного виду у першій особі однини (я малюю...), розповідати про свій малюнок, вживаючи дієслова доконаного виду; складати описову розповідь за картиною, спираючись на навідні питання, план-схему чи алгоритм опису, переказувати художній твір з опорою на ілюстрації художників, свої власні роботи чи роботи однокласників. Таким чином відбувається цілісне формування художньо-мовленнєвої діяльності учнів із тяжкими порушеннями мовлення.

Уроки образотворчого мистецтва доцільно будувати так, щоб вони пробуджували інтерес, викликали позитивні емоції, розвивали мовлення, стимулювали пізнавальну та мовленнєву активність і, збагачуючи естетичний досвід новими знаннями, розвивали творчі здібності школярів із ТПМ. Уроки можуть проводитись як класично, з уведенням елементів пошуково-дослідницької діяльності та проблемного навчання шляхом створення і розв'язання художньо-мовленнєвих ситуацій, так і у вигляді зустрічей з художниками чи скульпторами, відвідування творчих майстерень і виставок, екскурсій до музеїв (див. додаток 3).

Школярі п'ятого класу емоційні та допитливі, але бувають дещо різкими у своїх судженнях, тому вчителю слід надавати учням можливість самостійно приймати рішення, ненав'язливо спрямовувати їх увагу в потрібному напрямку, не забувати

позитивно оцінювати їх прагнення до знаходження оптимального виходу із проблемної ситуації. Готуючись до уроків, педагогові слід продумано добирати як мовленнєвий, так і мистецький матеріал, дотримуватися поступовості у введенні в активне мовлення школярів мистецтвознавчої термінології, активно допомагати (особливо на початкових етапах) в засвоєнні навчального матеріалу та здійсненні умовиводів.

Вчитель повинен пам'ятати, що п'ятикласники з ТПМ починають критичніше ставитися до себе, вимогливіше – до своїх творчих робіт, пізнавальних, мовленнєвих і художніх здібностей, що свідчить про прагнення учнів до самовдосконалення та самоствердження. Якщо учень не вірить у свої сили та можливості, вчитель має підтримати його, допомогти включитися в роботу, переконати в тому, що школяр зможе навчитися малювати і отримувати непогані результати.

Під час уроків з образотворчого мистецтва п'ятикласники мають чітко усвідомити різницю між самостійним вирішенням художнього завдання та бездумним копіюванням, адже метою вчителя є розвиток творчих можливостей учнів, стимулювання їхньої уяви та вияву самостійності. Однак, зважаючи на психофізичні особливості школярів із ТПМ, педагог має обов'язково відмітити старанність учня навіть у репродуктивній художній діяльності.

Слід зауважити, що до п'ятого класу зорове сприймання школярів із ТПМ достатньо розвинене, завдяки чому учні розрізняють і називають всю різноманітність кольорів та відтінків, проте часто відчують труднощі при передачі кольору натури в роботі, що спричинено, насамперед, недостатніми навичками користування фарбами, відсутністю чуття кольору. Таким чином, учень бачить колір, але не може його відтворити на папері. Вчителеві доцільно запропонувати школярам ряд вправ для засвоєння технік малювання акварельними та гуашевими фарбами, продемонструвати ефективні прийоми змішування різних фарб з метою отримання нових кольорів і відтінків.

Корисними також є вправи по висвітленню та затемненню кольору, знаходженню середнього кольору при двох заданих і т. п. Блідість кольорової гами чи надмірну її темноту в малюнку можна попередити, проаналізувавши колір предмета в умовах освітлення та затінення. При цьому достатньо підкреслити колір тіней (на жовтому яблуці, наприклад, тінь може мати зеленуватий відтінок, на червоному помідорі – фіолетовий тощо). Такі види роботи допомагають у закріпленні навичок змішування фарб і засвоєнні учнями широких можливостей палітри.

Гарними своєрідними помічниками на уроках образотворчого мистецтва є *міжпредметні зв'язки*. Для більш повного розкриття образного змісту вірша, байки, казки, оповідання чи повісті, для кращого розуміння характеру героя (-їв) на уроках української літератури вчителем широко використовуються твори образотворчого мистецтва. У свою чергу учні, ілюструючи літературні твори, зображуючи героїв, їх вчинки, яскравіше уявляють собі характер персонажів, глибше розуміють задум письменника чи поета. Під час уроків музики для більш повного розкриття змісту музичних творів педагог демонструє школярам репродукції картин, фотографії скульптур і архітектурних пам'яток, що співзвучні настрою музичних творів. Так, наприклад, ознайомлюючи учнів із «Порами року» П. І. Чайковського, вчитель виставляє на дошку картини А. І. Куїнджі, І. І. Левітана чи І. І. Шишкіна, пейзажі яких, завдяки своїй колірній гамі, допомагають відчути школярам певний характер музики, загальне емоційне тло її звучання.

З метою зняття психофізичного напруження на уроках образотворчого мистецтва учитель проводить *фізкультхвилинки* у вигляді вправ для розвитку загальної, ручної та дрібної моторики, вправ психогімнастики з обов'язковим мовленнєвим супроводом, що не тільки запобігають стомлюваності, а й виконують коригувально-розвивальну функцію, сприяють зануренню в певний художній образ з метою кращого відображення його на папері. Важливе місце на уроці посідає виконання вправ для розслаблення м'язів очей, адже усі види образотворчого мистецтва є візуальними та розраховані на зорове сприйняття їх людиною.

На уроках образотворчого мистецтва в середній школі все більшого значення набуває *індивідуальна робота*. Якщо в підготовчому і початкових класах учитель індивідуально добирає завдання переважно з метою попередження неуспішності, то в п'ятому класі педагог залучає усіх учнів до творчої діяльності, максимально враховуючи індивідуальні особливості та інтереси школярів. Завдяки цілеспрямованим спостереженням за художньою діяльністю учнів і аналізу учнівських робіт, вчитель виявляє, наприклад, що одні учні мають яскраво виражені графічні здібності, адже їм краще вдаються лінійні графічні зображення, а інші схильні до живопису та органічно передають колір. Саме в цьому випадку вчитель застосовує індивідуалізацію завдань, щоб звернути увагу одних школярів на передачу кольору, а інших – на лінійну виразність. Особливого індивідуального підходу потребує робота з обдарованими учнями, яким учитель може пропонувати ускладнені тематичні завдання або виконання робіт за індивідуальними темами.

В кінці кожного уроку учителем здійснюється *оцінювання навчальних досягнень учнів*. З метою полегшення адаптації п'ятикласників на початку навчального року вчителю доцільно не виставляти бали, а озвучувати оцінки у вигляді позитивних записів у щоденнику, словесних заохочень та схвалень, наголошення на цікавих ідеях учня тощо. Акцентуючи увагу на змістові чи якості виконання роботи школярем, слід враховувати надмірну чутливість підлітка та високоемоційні переживання ним своїх творчих невдач. Нерідко учень тільки робить вигляд, що йому байдуже, як учитель оцінює виконану ним роботу, а насправді болісно реагує на зроблене педагогом навіть незначне зауваження. Саме тому будь-яке критичне судження вчителя стосовно виконаної школярем роботи повинно бути коректним і максимально доброзичливим.

Під час оцінювання вчителю завжди слід пам'ятати, що він має справу з образотворчим мистецтвом, і будь-яка робота, виконана учнем, у певній мірі відображає та розкриває особистість школяра, його внутрішній світ, здібності, можливості, тож судження про неї – це певною мірою розкриття глибинних сторін особистості та її самовираження.

Загальне оцінювання успішності школярів на уроках з образотворчого мистецтва здійснюється вчителем за 12-бальною шкалою згідно з початковим, середнім, достатнім чи високим рівнем оволодіння знаннями та майстерністю в практичній діяльності. При цьому кожен наступний рівень вимог не лише включає вимоги попереднього, а також додає нові.

Засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками школярами із ТПМ на *початковому рівні* (1–3 бали) передбачає, що знання учнів є безсистемними, поверховими та фрагментарними, тому художньо-практична діяльність здійснюється лише з активною допомогою вчителя.

Середній рівень (4–6 балів) характеризується набуттям знань учнями у вигляді механічного засвоєння змісту основних понять і вмінням виконувати практичні завдання лише на репродуктивному рівні.

Про засвоєння знань, оволодіння уміннями та навичками на *достатньому рівні* (7–9 балів) можна говорити тоді, коли школярі усвідомлюють зміст понять, встановлюють причинно-наслідкові зв'язки між ними, можуть пояснити хід своїх міркувань, здатні виконувати завдання на рівні аналогії та не потребують значної допомоги вчителя.

Високий рівень (10–12 балів) передбачає володіння учнями системою понять із повним розумінням та аргументуванням внутрішньо- та міжпредметних зв'язків, виконання школярами не лише самостійних художньо-практичних, а й власне креативних робіт.

Завершує програму трикомпонентний ***перелік орієнтовних показників сформованості галузевої компетентності*** школярів на кінець навчального року.

Психомовленнєвий компонент *«Розуміння змісту навчального матеріалу»* включає перелік тих показників у пізнавальній, мовленнєвій діяльності, емоційно-вольовій сфері, які знаходяться в зоні актуального розвитку (за Л. С. Виготським) учня та є обов'язковими передумовами засвоєння нового навчального матеріалу на невербальному та вербальному рівнях.

Психомовленнєвий компонент *«Засвоєння знань, формування умінь і навичок»* передбачає перелік тих показників, які перебувають у зоні найближчого розвитку школяра і знаходяться на рівні початкового засвоєння чи розширення вже наявних знань, формування нових умінь і навичок.

Операційно-технологічний компонент *«Застосування набутих знань, умінь і навичок у практичній художній діяльності»* охоплює перелік тих показників у художньо-образотворчій діяльності учня, котрі реалізуються ним самостійно чи з допомогою вчителя на практиці.

Виокремлення саме таких компонентів допоможе учителю не лише оцінити продуктивність спільної з учнями діяльності, а й проаналізувати ефективність добору форм і методів роботи, що стимулюватимуть учнів до художньо-естетичного зростання.

5 клас

Види образотворчого мистецтва

Зміст основної загальної освіти	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	Спрямованість корекційно-розвивальної роботи
<i>Тема 1. Графіка як вид образотворчого мистецтва (7 год.)</i>		
<p>▪ Бесіда «Втілення художнього образу в графічних творах». Збагачення індивідуального художньо-естетичного досвіду.</p> <p>▪ Поняття графіки. Засоби художньої виразності графіки (лінія, штрих, крапка, пляма). Малюнок як самостійний графічний твір і як допоміжний етап для втілення творчих задумів.</p> <p>▪ Види графіки (книжкова, журнальна, газетна, прикладна, комп'ютерна, станкова, сталеграфіка).</p> <p>▪ Журнальна, газетна, книжкова графіка. Використання ілюстрацій, віньеток, заставок, обкладинок у книжковій графіці.</p> <p>▪ Створення плаката у стилі прикладної графіки.</p> <p>▪ Станковий малюнок і естамп як твори графічного мистецтва. Сталеграфіка як поєднання графіки та монументальності.</p> <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): – <i>малювання</i>: «Спогади про літо», «В гостях у Русалоньки»; «Осінній парк»; «Свято</p>	<p>Учень / учениця:</p> <p>▪ <i>відчуває та виражає</i> (мімікою, в образотворчій діяльності та мовленнєвими засобами) емоційне ставлення до краси в природі та мистецтві;</p> <p>▪ <i>виокремлює</i> графічні твори серед інших творів образотворчого мистецтва;</p> <p>▪ <i>знає та називає</i> (за допомогою вчителя та самостійно): – засоби художньої виразності графіки; – окремі види графіки; – складові світлотіні (світло, тінь, півтінь)</p> <p>▪ <i>розглядає</i> ілюстрацію, <i>відповідає на запитання</i> вчителя за її змістом, <i>складає зв'язну розповідь</i> із незначною допомогою педагога;</p> <p>▪ <i>має уявлення</i> про: – естамп як гравюрний відбиток на папері; – вплив освітлення на виявлення об'єму форми; зокрема, що світлом у сталеграфіці є біла стіна (фон), тінню – власне виріб (чорна металева пластина), напівтінню – тінь від металевої пластини;</p>	<p>Формування культури почуттів, особистісно-ціннісного ставлення до дійсності та мистецтва, здатності до самореалізації, потреби в духовному самовдосконаленні.</p> <p>Формування контекстуально зумовлених лексичних узагальнень іменників на позначення графічних творів (ілюстрація, віньетка, плакат, естамп, сталеграфіка); відносних прикметників на позначення видів графіки.</p> <p>Формування лексичної системності у вживанні іменників на позначення мистецтвознавчих понять (газета – книжка – журнал, обкладинка – сторінка, малюнок – ілюстрація).</p> <p>Розширення знань про графіку як вид образотворчого мистецтва.</p> <p>Збагачення емоційно-естетичного досвіду.</p> <p>Закріплення організаційних умінь і навичок самостійності у навчально-практичній діяльності; навичок безпечного користування матеріалами та інструментами.</p> <p>Систематична корекція мовленнєвих</p>

<p>осені», «З днем Учителя!» (плакати); «Зимонька-Снігуронька», «Новорічна ніч казкова»; «З Новим Роком!» (плакат); «Весняні замальовки»; «Зі святом 8 Березня!» (плакат); «Два світи» (добро і зло, втілене в різних за характером лініях і фарбах); «Геометрик» (малювання з натури); «Графічні фантазії», «Казковий сон» (олівці та туш); «Чарівна квіточка» (вінєтка); «Книжкова лікарня» (обкладинки для книжок); «Наші чотирилапі друзі» (фотографія у поєднанні з графічним малюнком і живописом).</p> <p>Матеріали та техніки виконання (на вибір): олівці, ручки (кулькові, гелеві), туш, перо, фломастери, пензлики, гуашеві, акварельні фарби, трафарети, шаблони; папір різного формату тощо.</p> <p>Графічні, живописні та змішані техніки, забризкування, техніка виконання малюнка гумкою по тонованій олівцем поверхні, графіка, монотипія, колаж, аплікація</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>вміє</i> (самостійно та за допомогою вчителя – з опорою на невербальний, вербальний зразок, запитання, алгоритм тощо): <ul style="list-style-type: none"> – передавати природні форми засобами художньої виразності графіки, у т.ч. різним характером ліній (лагідні, колючі); – обирати формат та різні варіанти розташування елементів композиції; – створювати образи людей, враховуючи масштабність і пропорції; – втілювати рослинні мотиви (фантастичного та казкового змісту) у сюжет для виготовлення вінєток; – виготовляти плакат у вигляді зображення з коротким текстом, використовуючи різні шрифти, змінюючи їх розташування та колір; – планувати, поетапно контролювати процес виконання роботи, адекватно оцінювати результат; – складати фонетично, лексично та граматично правильну зв'язну розповідь за змістом виконаної роботи; ▪ <i>застосовує</i>: <ul style="list-style-type: none"> – засоби графіки для створення художніх образів; – різні графічні техніки та матеріали; ▪ <i>дотримується</i> правил культури роботи, гігієни та техніки безпеки під час виконання завдань на уроці та у самостійній художньо-творчій роботі 	<p>помилку під час усних відповідей.</p> <p>Удосконалення інтегративної діяльності аналізаторів, міжпівкульної взаємодії.</p> <p>Акцентування уваги на фонетичній, лексичній і граматичній правильності мовлення.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, тактильного, кінестетичного сприймання, кінетичного праксису; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленнєвих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового, рухового контролю на фонетичному, лексичному, графічному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, фантазії, творчої уяви; зорово-моторної координації, диференційованих рухів пальців і кисті руки.</p> <p>Розвиток естетичної свідомості, загальнокультурної та художньої компетентності.</p> <p>Виховання інтересу до графіки як виду образотворчого мистецтва.</p> <p>Виховання морально-етичних норм, організованості, охайності, дисциплінованості</p>
---	--	---

Тема 2. Місце живопису в образотворчому мистецтві (8 год.)

<p>Поняття живопису. Інструменти та матеріали художника-живописця. Мольберт як робочий станок художника.</p> <p>Засоби художньої виразності живопису (колір, кольорова гама, насиченість, блідість, відтінок). Втілення плановості у живописних творах.</p> <p>Види живопису (станковий, монументальний, декоративний, театральнорекоративний, мініатюрний).</p> <p>Поняття полотна. Зображення олійними фарбами у станковому живописі.</p> <p>Зображення на стінах і стелі будівель у монументальному живописі. Ознайомлення з фресками.</p> <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): – <i>малювання</i>: «Чарівні барви осені», «Осінній календар», «Вже надворі листопад», «Дві осені» (рання і пізня); «Перші сніжинки з неба летять», «Якого кольору сніг?», «Стало зимно навкруги», «Зимові картинки», «Здрастуй, свято Новорічне!», «Ой, зима, зима, зима, веселіш пори нема!», «Весняний цвіт», «Весно, весно, що ти нам принесла?», «Літа барви веселкові», «Літні мрії».</p> <p>Матеріали та техніки виконання (на вибір): олівці, ручки (кулькові, гелеві), фломастери, пензлики, гуашеві, акварельні фарби; білий, кольоровий, тонований папір тощо.</p>	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>відчуває та виражає</i> (мімікою, в образотворчій діяльності та мовленнєвими засобами) емоційне ставлення до краси барв і форм, які зустрічаються у природному довкіллі; ▪ <i>виокремлює</i> живописні твори серед інших творів образотворчого мистецтва; ▪ <i>знає та називає</i> (за допомогою вчителя та самостійно): <ul style="list-style-type: none"> – інструменти та матеріали художника-живописця; – засоби художньої виразності живопису; – окремі види живопису; ▪ <i>розглядає</i> картину, <i>відповідає на запитання</i> вчителя за її змістом, <i>складає зв'язну розповідь</i> із незначною допомогою педагога; ▪ <i>має уявлення</i> про особливості гармонії кольорів; ▪ <i>вживає</i> (за наслідуванням учителя, спряжено, відображено, поскладове промовляння) у спілкуванні з приводу мистецтва спеціальну термінологію (мольберт, полотно, кольорова гама тощо); ▪ <i>уміє</i> (самостійно та за допомогою вчителя – з опорою на вербальний зразок, навідні запитання, алгоритм): <ul style="list-style-type: none"> – використовувати та варіювати у своїй роботі різні техніки живопису, поєднувати 	<p>Формування здатності керуватися набутими художніми знаннями та вміннями, готовності використовувати отриманий досвід у самостійній діяльності згідно з універсальними загальнолюдськими естетичними цінностями та власними духовно-світоглядними позиціями.</p> <p>Формування лексичної системності з метою кращого утворення нових кольорів та їхніх відтінків.</p> <p>Формування контекстуально зумовлених узагальнень іменників «мольберт», «полотно», «фреска»; іменників на позначення засобів художньої виразності живопису; відносних прикметників на позначення видів живопису.</p> <p>Формування лексико-семантичних мовних явищ антонімії на матеріалі якісних прикметників на позначення різних характеристик кольорів (блідий – насичений, теплий – холодний, веселий – сумний), пір року (ранній – пізній, теплий – холодний); синонімії на матеріалі якісних прикметників на позначення характеристик кольорів (яскравий, насичений; блідий, тьмяний) і розмірових понять (маленький, мініатюрний, крихітний; великий, величезний).</p> <p>Уточнення категоріально зумовлених узагальнень іменників на позначення інструментів і матеріалів художника-</p>
--	---	---

<p>Графічні, живописні та змішані техніки, забризкування, монотипія, «акварель по мокрому», малювання ниткою, свічкою</p>	<p>їх; – застосовувати набутті знання та вміння з кольорознавства у творчій діяльності; – передавати плановість засобами живопису; – планувати, поетапно контролювати процес виконання роботи, адекватно оцінювати результат; – сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки; ■ <i>дотримується</i> правил культури роботи, гігієни та техніки безпеки під час виконання завдань на уроці та у самостійній художньо-творчій роботі</p>	<p>живописця, складових кімнати (стеля – стіни – підлога). Розвиток універсальних якостей творчої особистості. Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, тактильного, кінестетичного сприймання, кінетичного праксису; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового, рухового контролю на фонетичному, лексичному, графічному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, фантазії, творчої уяви; зорово-моторної координації, диференційованих рухів пальців і кистей рук. Виховання естетичного ставлення до дійсності та мистецтва, світоглядних уявлень і ціннісних художніх орієнтацій. Виховання здатності сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки</p>
---	--	--

Узагальнення (1 год.)

Тема 3. Скульптура як вид образотворчого мистецтва (6 год.)

<p>■ Поняття скульптури. Засоби художньої виразності скульптури (об'єм, форма, фактура). ■ Скульптурні техніки (ліплення з м'яких</p>	<p>Учень / учениця: ■ <i>відчуває та виражає</i> (мімікою, в образотворчій діяльності та мовленнєвими засобами) емоційне ставлення до краси</p>	<p>Формування контекстуально зумовлених узагальнень іменників на позначення скульптурних творів; відносних прикметників на позначення видів</p>
--	---	---

<p>матеріалів; обробка твердих матеріалів; виливок і карбування в металі) та матеріали (віск, глина, гіпс, мармур, бронза).</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Найпростіші види скульптури (кругла, рельєф, монументальна, орнаментальна). ▪ Статуя, статуетка, бюст, торс, скульптурна група як твори круглого виду скульптур. ▪ Знайомство з окремими різновидами рельєфу – барельєф і горельєф. ▪ Пам'ятник, монумент, меморіал як твори монументальної скульптури. ▪ Втілення орнаментальної скульптури в орнаментах, гірляндах, квітах, масках. ▪ Знайомство з інтер'єром та екстер'єром, основні відмінності. <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір): – <i>ліплення</i>: «Біля снігової фортеці» (скульптурна група); «Зимові розваги» (колективна робота); «Ліпні фантазії» (рельєф); «Ліплення з картинки», «В гостях у казки», «Мій улюблений персонаж», «Чарівний орнамент» (за задумом); «Театральні маски»; «Віночок для Ганнусі», «Квітучий світ» (орнаментальна скульптура).</p> <p>Матеріали та техніки виконання (на вибір): дощечки, стеки, глина, пластилін, солоне тісто; білий та кольоровий папір, картон. Ліплення, графічні, живописні та змішані техніки</p>	<p>скульптурних творів;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>виокремлює</i> скульптурні твори серед інших творів образотворчого мистецтва; ▪ <i>диференціює</i> скульптуру громадських місць (монументальна) і житлового інтер'єру (кругла, скульптура малих форм); ▪ <i>знає та називає</i> (за допомогою вчителя та самостійно): <ul style="list-style-type: none"> – інструменти та матеріали скульптора; – властивості глини (пластичність і насиченість вологою); – основні прийоми ліплення (розкачування, скачування, сплющування, зачіпування); – види скульптури, засоби художньої виразності, скульптурні техніки та матеріали; ▪ <i>вміє</i>: <ul style="list-style-type: none"> – активно обстежувати предмет перед ліпленням, визначати та аналізувати його складові, уявляти в динаміці; – застосовувати різні техніки, прийоми та матеріали для реалізації творчого задуму у скульптурних композиціях; – відображати в ліпленні об'єм, форму, щільність, фактуру предметів; – використовувати каркас для надання фігурам ліплення більшої стійкості та особливої виразності; – ліпити деталі до основного художнього образу для більш повного розкриття характеру персонажу; 	<p>скульптури.</p> <p>Формування лексико-семантичних мовних явищ антонімії на матеріалі іменників «інтер'єр» – «екстер'єр»; якісних прикметників на позначення видів барельєфу (низький – високий).</p> <p>Формування естетичних смаків і оцінок.</p> <p>Оволодіння різноманітними засобами створення художніх образів.</p> <p>Спонування до творчої активності.</p> <p>Удосконалення інтегративної діяльності аналізаторів, міжпівкульної взаємодії.</p> <p>Акцентування уваги на фонетичній, лексичній і граматичній правильності мовлення.</p> <p>Розширення художньо-естетичних інтересів і вподобань.</p> <p>Систематична корекція помилок під час усних відповідей.</p> <p>Розвиток зорової культури, образного мислення, емоційної чуйності та творчої уяви.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, тактильного, кінестетичного сприймання, кінетичного праксису; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового, рухового контролю на фонетичному, лексичному, графічному</p>
---	---	--

	<p>– сформулювати свій емоційний відгук щодо побаченого скульптурного твору; розповісти про свій виріб та його виготовлення;</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>дотримується</i> правил культури роботи, гігієни та техніки безпеки під час виконання завдань на уроці та у самостійній художньо-творчій роботі 	<p>матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, фантазії; зорово-моторної координації, диференційованих рухів пальців і кистей рук.</p> <p>Виховання цілісного сприймання дійсності за художньо-естетичними законами.</p> <p>Виховання здатності отримувати естетичну насолоду як під час ознайомлення з творами мистецтва, так і під час власної художньої творчості</p>
<i>Узагальнення (1 год.)</i>		
<i>Тема 4. Втілення художніх образів у декоративно-прикладному мистецтві (6 год.)</i>		
<p>~ 16 ~</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ Поняття декоративно-прикладного мистецтва. Творче переосмислення реально існуючих об'єктів природи і оточуючого світу як виразний засіб декоративно-прикладного мистецтва. ▪ Елементарне поняття декоративної композиції (панно, мозаїка, вітраж, настінний розпис, вишивка, скульптура малих форм). ▪ Втілення світогляду та індивідуальності людини в декоративних композиціях, досягнення максимальної виразності та емоційності з частковою чи повною відмовою від натуралістичності зображення. ▪ Ознайомлення з елементами стилізації, абстракції, як такими, що посилюють емоційно-чуттєве сприймання декоративної композиції. Використання методу творчої стилізації під час створення декоративних композицій. 	<p>Учень / учениця:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ <i>відчуває та виражає</i> (мімікою, в образотворчій діяльності та мовленнєвими засобами) емоційне ставлення до краси декоративно-прикладного мистецтва; ▪ <i>виокремлює</i> твори декоративно-прикладного мистецтва серед інших творів образотворчого мистецтва; ▪ <i>має уявлення про:</i> <ul style="list-style-type: none"> – декоративну композицію; – метод творчої стилізації, закономірності стилізації та композиційні особливості творів декоративно-прикладного мистецтва; – види та мотиви орнаментів; ▪ <i>створюючи декоративну композицію, вміє:</i> <ul style="list-style-type: none"> – вивчати будову предмета, взаємне розташування його складових, їх колір; – виявляти найбільш яскраво виражені особливості форми предмета, його силуету, 	<p>Формування уявлень про метод творчої стилізації у вигляді створення натурального об'єкта як художнього символу; про декоративну композицію як засіб втілення художньої гармонії, завершеності, естетичного збагачення інтер'єрів, екстер'єрів суспільних і житлових будівель, предметів побуту.</p> <p>Формування патріотичних почуттів, громадянської свідомості.</p> <p>Формування контекстуально зумовлених узагальнень іменників на позначення творів декоративно-прикладного мистецтва, понять «стилізація», «орнамент»; відносних прикметників на позначення видів орнаменту.</p> <p>Закріплення вміння враховувати кольорову гаму, продумувати просторове розташування декоративної композиції.</p>

<p>▪ Поняття орнаменту, його характерні риси (спрощення, типізація, повторюваність). Види орнаменту (геометричний, зображувальний).</p> <p>▪ Мотиви геометричних орнаментів (геометричні фігури, лінії, їх комбінації).</p> <p>▪ Мотиви зображувальних орнаментів (рослинні, зооморфні, антропоморфні).</p> <p>Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):</p> <p>– <i>малювання</i>: «Забавлянки для Настусі та Іванка» (народні декоративні іграшки); «Виставка мистецьких творів» (декоративні іграшки, посуд); «Весняні картини» (декоративна композиція); «Краса України», «Подивіться, що я вмію!» (за задумом);</p> <p>– <i>ліплення</i>: «Талановиті пальчики», «Декоративні плитки», «Українська посудна лавка» (колективна робота).</p> <p>Матеріали та техніки виконання (на вибір): глина, пластилін, солоне тісто, стеки, дощечки, серветки.</p> <p>Ліплення, мозаїка, живопис, графіка, випалювання по дереву, вишивка тощо</p>	<p>підкреслювати її (округлене заокруглювати, видовжене ще більше витягувати);</p> <p>– звертати увагу на характер ліній силуету та декору, вибирати статичне чи динамічне зображення;</p> <p>▪ <i>уміє</i>:</p> <p>– сформулювати свій емоційний відгук щодо побаченого декоративного твору;</p> <p>– застосовувати різні техніки, прийоми та матеріали для реалізації творчого задуму у декоративних композиціях;</p> <p>– використовувати символіку кольорів при створенні декоративних композицій;</p> <p>– ліпити, а згодом розписувати вироби;</p> <p>– створювати образи людей, тварин, сюжетно-тематичні композиції з різних пластичних матеріалів;</p> <p>– стилізувати природні форми (тварин, птахів, квітів) для створення декоративних композицій у різних форматах;</p> <p>– планувати, поетапно контролювати процес виконання роботи, адекватно оцінювати результат;</p> <p>– передавати в своєму виробі думки, почуття, настрої;</p> <p>– складати фонетично, лексично та граматично правильну зв'язну розповідь за змістом виконаної роботи;</p> <p>▪ <i>дотримується</i> правил культури роботи, гігієни та техніки безпеки під час виконання завдань на уроці та у самостійній художньо-творчій роботі</p>	<p>Удосконалення інтегративної діяльності аналізаторів, міжпівкульної взаємодії.</p> <p>Акцентування уваги на фонетичній, лексичній і граматичній правильності мовлення.</p> <p>Систематична корекція помилок під час усних відповідей.</p> <p>Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, тактильного, кінестетичного сприймання, кінетичного праксису; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленневих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; операцій ймовірного прогнозування на лексичному та граматичному рівні; зорового, слухового, смислового, рухового контролю на фонетичному, лексичному, графічному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, фантазії; зорово-моторної координації, диференційованих рухів пальців і кистей рук.</p> <p>Виховання здатності отримувати естетичну насолоду як під час власної художньої творчості, так і під час ознайомлення з творами мистецтва</p>
---	---	---

Узагальнення (1 год.)

Тема 5. Взаємодія образотворчого мистецтва з іншими видами мистецтва
(архітектурою, літературою, музикою, театром, цирком, кіно) (4 год.)

- Бесіда «Розмаїття видів мистецтв». Збагачення індивідуального художньо-естетичного досвіду.
- Знайомі незнайомці: архітектура, література, музика, кіно, театр.
- Художньо-образна мова мистецтв різних видів.
- Опанування художніми вміннями та навичками у практичній діяльності.

Орієнтовні тематичні завдання (на вибір):

– *малювання*: «Світ навколо мене», «Мелодії кольорових звуків»; «Церква», «Місто моєї мрії» (за задумом); «Святкові (пам'ятні) свічки», «Обеліск», «Героям Слава!» (графіка); «До джерела Шевченкового слова», «Мій улюблений герой», «Театр вихідного дня», «Цирк, цирк, цирк!», «Якби я був чарівником»;

– *ліплення*: «Слава Україні!» (барельєф); «На арені цирку», «Театральне дійство», «Доторкнімось до мистецтва».

Матеріали та техніки виконання (на вибір): пензлики, акварельні, гуашеві фарби, кольорові олівці; білий, кольоровий папір, картон; пластилін, стеки.

Ліплення, живописні та графічні, змішані техніки

Учень / учениця:

▪ *відчуває та виражає* (мімікою, в образотворчій діяльності та мовленнєвими засобами) емоційне ставлення до краси різних видів мистецтва;

▪ *диференціює, називає* види мистецтва та їх окремі твори;

▪ *розуміє* зв'язок образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва з іншими видами мистецтва;

▪ *знає* особливості засобів художньої виразності різних видів мистецтва;

▪ *вміє*:

– створювати композиції з урахуванням особливостей різних видів мистецтва;

– застосовувати відповідні засоби художньої виразності, техніки та матеріали для створення різноманітних композицій;

– планувати, поетапно контролювати процес виконання роботи, адекватно оцінювати результат;

– сприймати та інтерпретувати художні твори, висловлювати особистісне ставлення до них, аргументуючи свої думки та оцінки;

▪ *дотримується* правил техніки безпеки під час виконання завдань на уроці та у самостійній художньо-творчій роботі

Формування системи знань та уявлень про сутність, види та жанри мистецтва, особливості художньо-образної мови мистецтва (музичного, візуального, хореографічного, театрального, екранного).

Формування розуміння зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини, у т. ч. із сучасною технікою, засобами масової інформації.

Розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності.

Розвиток зорового, слухового сприймання, уваги та пам'яті, тактильного, кінестетичного сприймання, кінетичного праксису; усного зв'язного мовлення; асоціативного мислення, мисленнєвих операцій порівняння, аналізу, синтезу, класифікації, умовиводів; зорового, слухового, смислового, рухового контролю на фонетичному, лексичному, графічному матеріалі; просторового орієнтування; емоційно-вольової сфери, фантазії; зорово-моторної координації, диференційованих рухів пальців і кистей рук.

Виховання цілісного сприймання дійсності за художньо-естетичними законами

Узагальнення (1 год.)

Показниками сформованості галузевої компетентності учнів п'ятого класу загальноосвітньої чи спеціальної школи для дітей із тяжкими порушеннями мовлення з предмету «Образотворче мистецтво» на кінець навчального року виступають:

1. Розуміння змісту навчального матеріалу (психомовленнєвий компонент):

- цілісного сприймання дійсності за художньо-естетичними законами;
- образне бачення світу, особистісно-ціннісне ставлення до дійсності та мистецтва;
- здатність отримувати естетичну насолоду від краси навколишнього світу і творів образотворчого мистецтва;
- розуміння художніх засобів виразності (колорит, форма, простір, композиція);
- розуміння зв'язків мистецтва з природним і предметним середовищем, життєдіяльністю людини.

2. Засвоєння знань, формування умінь і навичок (психомовленнєвий компонент):

- здатність до самореалізації, потреба в духовному самовдосконаленні;
- сформованість зорової культури, уявлень про види мистецтва, засоби їх художньої виразності, відповідні техніки та матеріали, художньо-образну мову різних видів мистецтв;
- мистецтвознавчі знання, зокрема про метод творчої стилізації у вигляді створення натурального об'єкта як художнього символу; про декоративну композицію як засіб втілення художньої гармонії, завершеності, естетичного оздоблення інтер'єрів, екстер'єрів суспільних і житлових будівель, предметів побуту;
- вживання (за допомогою вчителя та самостійно) мистецтвознавчої термінології;
- сприймання та інтерпретування художніх творів, висловлення особистісного ставлення до них, аргументування своїх думок і оцінок;
- творче переосмислення реально існуючих об'єктів природи і оточуючого світу;
- оволодіння різноманітними засобами створення художніх образів;
- контроль за фонетичною, лексичною, стилістичною та змістовою правильністю власного мовлення під час розповідей за виконаним малюнком або виготовленим виробом;
- формулювання задуму, планування майбутньої роботи, коментування процесу, складання розповіді за виконаним малюнком або виготовленим виробом;
- оцінювання результатів власної діяльності та діяльності ровесників.

3. Застосування набутих знань, умінь і навичок у практичній художній діяльності (операційно-технологічний компонент):

- здатність керуватися набутими художніми знаннями та вміннями;
- відповідне використання графічних і живописних матеріалів та інструментів, палітри для виконання практичних завдань;
- свідомий вибір колірної рішення, використання символіки кольорів при створенні декоративних композицій;
- прояв творчої уяви;
- володіння вивченими способами образотворчої діяльності;
- створення образів людей і тварин, враховуючи масштабність і пропорції;
- відображення в ліпленні об'єму, форми, щільності, фактури предметів;
- використання каркасу для надання фігурам ліплення більшої стійкості та особливої виразності;

– генералізація умінь, що здобуваються у процесі навчання, втілення у повсякденному творчому житті.

Слід зазначити, що представлені показники можуть варіюватися в залежності від механізмів виникнення та прояву мовленнєвих порушень у школярів і з опорою на найбільш збережені компоненти мовленнєвої та пізнавальної діяльності.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Словничок-довідничок основних понять і термінів образотворчого мистецтва

Абстракція – далеке від реальної дійсності поняття, властивість чи ознака, що розглядаються самі собою без зв'язку з предметом чи явищем.

Автопортрет – зображення художника, виконане ним самим.

Акватинія – друк зображень із застосуванням фарб на водній основі.

Анімалістичний жанр – жанр образотворчого мистецтва, який присвячений зображенню тварин.

Архітектура – мистецтво планувати, будувати та оздоблювати будівлі.

Барельєф – вид рельєфної скульптури, прикраси на площині, коли зображення виступає над поверхнею не менш, ніж на половину своєї товщини.

Батальний жанр – жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню битв та інших епізодів війни.

Бюст – скульптурне зображення верхньої частини людського тіла до пояса; погруддя.

Візерунок – малюнок, утворений певними переплетіннями ліній, фігур, кольорів.

Віньєтка – прикраса у вигляді невеликого малюнка, орнаменту на початку або в кінці тексту (оповідання, розділу книги тощо).

Вісь симетрії – уявна пряма лінія, що проходить через середину якогось тіла або простору.

Горельєф – скульптурний твір, у якому зображення виступає над площиною фону більш ніж на половину свого об'єму.

Гравюра – 1. Вид графіки. 2. Спосіб розмноження малюнка за допомогою друкарської форми з дерева чи металу. 3. Пластина, на якій вигравіровано зображення. 4. Відбиток із гравірованої пластини.

Гратографія – техніка створення зображень засобом подряпин на готовій основі.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, у якому зображення створюються лінією та плямою.

Декоративно-ужиткове мистецтво – мистецтво виготовлення художніх виробів для побуту.

Дизайн – художнє конструювання виробів, проектування їх естетичного вигляду.

Екстер'єр – зовнішній вигляд будівлі.

Ескіз – допоміжний малюнок до основного твору.

Естамп – відбиток на папері якого-небудь зображення, зробленого самим художником або майстром-гравером.

Жанр – певний вид творів мистецтва, які об'єднує спільна тематика.

Живопис – 1. Вид образотворчого мистецтва, що зображує фарбами предмети і явища реальної дійсності. 2. Твори цього виду мистецтва.

Ілюстрація – вид графіки, що дає образне пояснення до тексту в книзі.

Інтер'єр – жанр образотворчого мистецтва, який відтворює внутрішній простір приміщення.

Історичний жанр – твори мистецтва, присвячені відтворенню історичних подій.

Кліше – друкарська форма для відтворення ілюстрацій, креслень і т. ін.

Композиція – поєднання, сполучення, розташування різних елементів художнього твору.

Контраст – велика різка відмінність в яскравості або кольорах предметів.

Контур – обриси предмета або фігури.

Марина – твір пейзажного живопису, який зображує море.

Меморіал (тут) – архітектурна скульптурна споруда у пам'ять про когось, щось.

Мистецтво – творче відображення дійсності в художніх образах.

Мольберт – підставка, на якій художник встановлює підрамник із полотном або картоном для малювання.

Монотипія – спосіб друкування у графіці, за якого фарби одного чи кількох кольорів накладають на рівну поверхню металевої дошки й на друкарському верстаті дістають один відбиток.

Монумент – архітектурна або скульптурна споруда на честь видатної події чи особи; пам'ятник.

Монументальне мистецтво – такий вид образотворчого мистецтва, що охоплює архітектурні та скульптурні монументи, настінні розписи, мозаїку тощо.

Натюрморт – один із жанрів образотворчого мистецтва, присвячений художньому відтворенню речей домашнього вжитку, їжі, овочів, фруктів, квітів тощо.

Нюанс – відтінок, ледве помітна різниця в чому-небудь.

Об'єм (тут) – виразно, опукло, яскраво змальований.

Образ – відтворення подій, характеру людини, її найголовніших, найхарактерніших рис тими засобами, якими володіє художник.

Орнамент – візерунок, що складається з певних елементів, призначений для оздоблення різноманітних предметів, будівель, творів декоративно-ужиткового мистецтва.

Пам'ятник – витвір образотворчого мистецтва, створений для увічнення пам'яті про певні події чи людей.

Панно – 1. Живописний або скульптурний твір декоративного призначення. 2. Частина стіни, стелі, обрамлена ліпленням, орнаментом і прикрашена живописом чи скульптурним зображенням.

Пейзаж – жанр живопису або графіки, присвячений зображенню природи, міст, архітектурних комплексів тощо.

Писанкарство – мистецтво розмальовування великодніх курячих (рідше гусячих) або декоративних яєць.

Півтінь – слабко освітлений простір між ділянками повної тіні та повного світла.

Плакат – це вид графіки у вигляді малюнка з коротким текстом до нього, що закликає до чого-небудь або щось рекламує.

План (тут) – розміщення об'єктів на зображенні (передній, середній, задній) та їхніх розмірів.

Плановість – планова організація діяльності, роботи.

Побутовий жанр – жанр образотворчого мистецтва, присвячений подіям і сценам повсякденного життя.

Полотно (тут) – шматок тканини для малювання картини зазвичай олійною фарбою.

Портрет – жанр образотворчого мистецтва, присвячений зображенню конкретної людини.

Постамент – основа, на якій встановлюють скульптуру.

Пропорції – співвідношення частин цілого між собою.

Рельєф (тут) – опукле скульптурне зображення на площині.

Репродукція – відтворення художнього образу за допомогою друкування.

Світлотінь – розподіл світлих та тіньових штрихів, плям як засіб передачі об'ємності зображуваного в живописі.

Силует – зображення предмета за допомогою тіньового контуру без деталей усередині.

Символ – образ, що відображає якесь поняття, наприклад – голуб – символ миру, сова – символ мудрості.

Симетрія – властивість предмета, за якою одна половина предмета є дзеркальним відбитком іншої.

Скульптура – об'ємно-просторовий вид образотворчого мистецтва, матеріалом для якого слугують глина, пластилін, граніт, мармур, дерево, бронза тощо.

Сталеграфіка – вид мистецтва в ілюзійному об'ємі, що виконується на сталевій пластині та поєднує в собі графіку та монументальність.

Станковий – твір образотворчого мистецтва, створений на станку.

Станок – підставка, на якій художник або скульптор встановлює, закріплює картину або скульптуру для роботи над нею.

Статуетка – це скульптура малих форм заввишки не більше 80 см і завдовжки не більше 1 м.

Статуя – скульптурне зображення людини чи тварини, частіше на повний зріст.

Стилізація – надання творів мистецтва рис якого-небудь стилю, особливостей чиєїсь творчої манери.

Стиль (тут) – сукупність ознак, що характеризують мистецтво певного часу та напряму або індивідуальну манеру художника стосовно ідейного змісту й художньої форми.

Театр – 1. Вид мистецтва, художнє відображення життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами. 2. Установа, яка здійснює сценічні вистави колективом акторів. 3. Приміщення, де відбуваються вистави.

Теплий колір – усі відтінки червоного, жовтого, оранжевого.

Торс – тулуб людини.

Туш – матеріал для малювання пензлем або пером, переважно чорного кольору.

Фактура – 1. Особливості побудови та оздоблення поверхні якогось предмета. 2. Своєрідність художньої техніки у творах мистецтва; один із засобів художньої виразності; в архітектурі – декоративні особливості поверхні будматеріалів, що використовуються для художнього оздоблення будівель і споруд.

Формат – розмір, форма когось чи чого-небудь.

Фреска – картина, написана водяними фарбами по свіжій вогкій штукатурці.

Холодний колір – усі відтінки синього, фіолетового, блакитного і зеленого.

Хроматичний – кольоровий.

Штампування – друкування за допомогою форм з рельєфним зображенням тексту чи малюнка.

Орієнтовний перелік творів образотворчого мистецтва, рекомендованих для сприймання учнями

(за алфавітом прізвищ)

Ілюстрації відомих художників

Білібін І. (до народних казок «Біла качечка», «Василіса Прекрасна», «Мар'я Морівна», «Пір'інка Фініста – ясного сокола», «Сестриця Оленка та братик Іванко», «Казка про Івана-царевича, Жар-птицю та сірого вовка», «Царівна-жаба», «Казка про царя Салтана» О. Пушкіна); *Владимирський Л.* (до книги «Чарівник Смарагдового міста» М. Волкова); *Голозубов В.* (до віршів, загадок, туркменської казки «Ярти-гулок» та ін.); *Демченко О.* (до книги «Казки-крихітки» В. Кротова, «Чому пантера чорна, а леопард – плямистий?», Л. Генденштейна за мотивами казки Р. Кіплінга); *Ковальчук В.* (ілюстрації до дитячих книжок); *Конашевич В.* (ілюстрації до казок «Про рибалку і рибку», «Про мертву царівну й сімох богатирів», «Про царя Салтана», О. Пушкіна, «Попелюшка» Ш. Перро, «Казок» Г.-Х. Андерсена); *Лебедев В.* (до оповідань «Різнокольорова книга», «Містер Твістер» С. Маршака); *Манухін Я.* (ілюстрації до билини в обробці А. Нечаєва «Микула Селянинович»); *Мельниченко В.* (до книг «Дикий мед» Л. Первомайського, «Дух землі» А. Рибачук); *Павлишин Г.* (ілюстрації до нанайської казки «Мерген і його друзі»); *Савченко А.* («Чарівник Смарагдового міста» М. Волкова); *Сутєєв В.* (до творів «Слонення» Р. Кіплінга, «Казки в картинках» В. Сутєєва, «Хто сказав «няв»?» С. Маршака); *Федотова М.* (до книг для бесід за картинками «Де ми були влітку?», «Як ми проводжали осінь?», «Що ми робили взимку?», «Як ми зустрічали весну?» М. Фролової); *Чарушин Є.* (до оповідань «Ведмежата», «Олешки», «Ось вони які», «Тюпа, Томка й сорока», «Моя перша зоологія» Є. Чарушина, «Лісові розвідники» В. Біанкі, «Жаба-мандрівниця» В. Гаршина, вірша «Дітки в клітці» С. Маршака); *Чекмарьова І.* (до творів «Тихі вірші й дзвінкі пісні» В. Петрової, «Один і багато» С. Теплюк); *Чижиков В.* (серії малюнків «Твоя колекція»); *Юфа Т.* (до «Казки про мертву царівну й сімох богатирів» О. Пушкіна, народної казки «Царівна-жаба») та ін.

Графіка

Адамович С. (ілюстрації до книжки М. Гоголя «Вечори на хуторі біля Диканьки», цикли «У Седневі», «Дерева»); *Базилевич А.* («Еней»); *Бейхун С.* («Кінь»); *Бокшай І.* «Осінь. Радванський ліс»; *Боччоні У.* («Лебеді»); *Брак Ж.* («Голуби в польоті»); *Васько Г.* «Портрет юнака з сім'ї Тамари»; *Ватагін В.* («Рись»); *Волобуєв Є.* (натюрморти); *Гніздовський Я.* («Бук», «Кіт», «Фламінго», «Папороть»); *Жук М.* («Хризантеми»); *Караффа-Корбут С.* (ілюстрації до творів С. Васильченка «Чарівна книжка», Л. Українки «Лісова пісня», І. Франка «Малий Мирон», Т. Шевченка «Кобзар»); *Кульчицька О.* (пейзажі: «Буря над Адріатичним морем», «Верби взимку», «Місяць на воді», «Яблуньки»; портрети: портрет дівчини; багатофігурні композиції: «Вівці», «Гуцульська забава»; квіти: «Водяні лілії»); *Левицький Л.* («Замріяна»); *Нарбут Г.* (ілюстрації до «Української абетки» та ін.); *Нольде Е.* («Голова рибалки»); *Павлова Н.* («Кафедральний Собор святого апостола Андрія Первозванного», «Свято-Георгіївський храм», «Свято-Покровський кафедральний собор», «Собор Пресвятої Богородиці», «Янгол»); *Пимоненко М.* «Жниця»; *Пікассо П.* («Ваза з квітами», «Студія скульптора»); *Сеан Л.* («Фігура з півнем»); *Спакал Л.* («Циркові фурғони»); *Спаццанан Л.* («Кінь, що

скаче»); *Хейлік О.* («Золоті ворота», «Андріївська вулиця»); *Шавикін І.* «Вечір на Дніпрі» та ін.

Живопис

Адамович С. («Зимовий пейзаж»); *Андрущенко М.* («Святий Миколай»); *Бакшєєв В.* («Голуба весна»); *Біганич Л.* (портрети); *Білокур К.* («Квіти за тином», «Осінній натюрморт»); *Богомазов О.* («Праця пилярів»); *Бойчук Т.* («Біля яблуні»); *Бродський Л.* («Золота осінь»); *Гог В.* («Стілець із люлькою», «Оливковий гай», «Соняхи»); *Гординський С.* («Музики»); *Грабар І.* («Березневий сніг», «Весняний потік», «Горобинонька»); *Грибов О.* («Зимовий вид з вікна»); *Дега Е.* («Танцівниці», «Балерина»); *Дейнека О.* («На півдні», «Лижники»); *Демцю М.* («Човни»); *Добровольський Д.* («Морозяний ранок», «Печерська Лавра. Зимовий ранок»); *Екстер О.* («Саломія»); *Ерделі А.* («Молодиця»); *єгипетські фрески; ікони* («Ангел Золоте волосся», св. Юрій Змієборець (зі Станілі Львів. обл.); *Ковжун П.* («Натюрморт»); *Козак Е.* («Ярмарок»); *Костанді К.* («Бузок», «Рання весна»); *Кравченко О.* («Осінь»); *Крамської І.* («Портрет Т. Г. Шевченка»); *Кузнєцов П.* («Верблюди. Марєво»); *Куїнджі А.* («Березовий гай», «Вечір на Україні», «Місячна ніч на Дніпрі», «Рання весна», «Сонячні плями на снігу»); *Кулішенко Ю.* («Весна», «Квітучий сад», «Маки в Карпатах»); *Кульчицька О.* (пейзажі: «Дуб», «В обіймах снігу», «Верби. Косів», «Верби після дощу»; портрети: «Автопортрет», «Гуцулка Параня»; квіти: «Соняшники», жасмин, іриси, лотоси, маки), натюрморти; побутові сцени: «Гуцульське весілля», «Пастушок з гусьми»; «Орач», «У свято»); *Курилас О.* («На Гуцульщині»); *Левіцький М.* («Бики при заході сонця»); *Левітан І.* («Березень», «Березовий гай», «Весна. Велика вода», «Весняні пейзажі», «Золота осінь», «Місячна ніч», «Останній сніг»); *Леже Ф.* («Будівельники»); *Малевич К.* («Жниця»); *Марк Ф.* («Руді козулі», «Синій кінь»); *Марчук І.* («Зима», «Зимовий ранок», «До сонця осінь нахилилась»); *Машков І.* («Овочі і фрукти», «Гарбуз»); *Мельниченко В.* (серія монотипій про людей Півночі); *Модільяні А.* («Портрет Жанни»); *Моне К.* («Враження. Схід сонця»); *Мурашко О.* («Дівчина в червоному капелюсі»); *Наскельний живопис* в печерах Іспанії (Альтаміра) та Франції (Ляско, Фон де Гом) («Бики», «Бізони» та ін.); *Непийтиво В.* («Яблуневий цвіт»); *Новаківський О.* («Натюрморт»); *Осєєв П.* («Осінь»); *Остроухов І.* («Золота осінь»); *Перов В.* («Трійка»); *Піанда П.* («Вітряний день»); *Пікассо П.* («Хлопчик із собакою», «Дівчинка на кулі»); *Приймаченко М.* (серії робіт «Дивні звірі» та «Квіти»); *Реріх М.* («Заморські гості», «Гімалаї»); *Рилов А.* («Зелений шум», «У голубому просторі»); *Ромадін М.* («Березень»); *Руссо А.* («Сон»); *Саврасов Т.* («Граки прилетіли»); *Сар'ян М.* («Квіти і плоди»); *Сезан П.* («Натюрморт», «П'єро і Арлекін»); *Серебрякова З.* («Автопортрет»); *Серов В.* («Дівчинка з персиками»); *Сіньяк П.* («Порт з вітрильником», «Сосна в Сен-Тропезі»); *Сиротенко О.* («Відпочинок»); *Смольський Г.* («Мій Космач»); *Суріков В.* («Взяття снігового містечка»); *Татлін В.* («Портрет художника»); *Трохименко К.* (серія акварельних полотен, портретів, картин Шевченківської тематики); *Труш І.* («Місячна ніч над морем»); *фрески собору св. Софії* у м. Києві («Скоморохи»); *Хруцький І.* (натюрморти); *Чернишов О.* («Літо в селі»); *Чічкан Л.* («Гуцульський натюрморт», «На полонині», «Чорнобривці»); *Шилов О.* (портрет «Зацвів багульник»); *Шишкін І.* («Дубовий гай», «Полудень», «Ранок у сосновому лісі»); *Шишко С.* («Весною над Дніпром»; «Листопад», «Осінь», «Парк взимку»); *Шевченко Т.* («Берег Дніпра», «Селянська родина»; портрети Закревської, Кейкуатової, Маєвської); *Шовкуненко О.* («Весна», «Натюрморт з кавуном», «Повінь. Конча-Заспа», «У блакитному просторі»);

Юон К. («Березневе сонце»); Яблонська Т. («Весна», жанровий живопис «Весілля», «Ранок») та ін.

Скульптура

Амбіцький Ю. («Архангел Михаїл», «Газда», «Гайдамаки», «Голова гуцула»); антропоморфні стели («Керносівський ідол», «Збруцький ідол»); Біганич Л. (меморіальна пластика на Личаківському цвинтарі у Львові); Білостоцький А. (бюст і пам'ятник Т. Шевченку); Брак Ж. («Журавлеподібний птах» (бронза); Ватагін В. (скульптурні зображення тварин; архітектурні рельєфи храмів (каплиця Боїмів та Успенський собор у Львові); Дзиндра М. («Музиканти»); єгипетська статуя писця Каї; Коломієць І. («Горе Чоорнобиля», «Монумент Слави», «Пам'ятник Дмитру Бортнянському»); Крук Г. («Бандурист»); Липовка І. («Олімпійський вогонь»); Манцу Ж. («Дівчина, котра стоїть» (бронза); надгробок А. Синявської (польсько-литовська доба); Марченко М. (меморіальні дошки, барельєф); Нестеренко І. (рельєф «Юрій Зміборець»); Пінчук О. («Переможець»); рельєфи саркофага Ярослава Мудрого; Самотос І. (бюсти); Скиба А. («Гуцул з люлькою», «Довбуш», «Кобзарі», станкова скульптура, переважно в дереві); Трегубова В. («Кобзарі», «Наймичка», «Куди їдеш, Явтуше», порцеляна); Тутмес («Нефертіті»; «Левиця, що помирає» (рельєф з палацу Ашурбаніпала, Ассирія) та ін.

Декоративно-прикладне мистецтво

Бахматюк О. (керамічні вироби); Білоконь Н. («Натюрморт із колоссям і глечиком»); Білас М. («Лебеді материнства», «Чотири пори року» – ткацтво); Білокур К. («Богданівські яблука»); Білоус Х. (витинанки); Васнецов В. («Голуб», «Журавлик», «Котик», ілюстрації до колісанок і веснянок); килими («Олені», «Дерево життя», «Геометричний»); золоті вироби Київської Русі (колти з птахами); керамічні вироби Трипілля, давньогрецький вазопис; Кульчицька О. (замальовки народного одягу та його елементів); предмети Мартинівського скарбу («Танцюючі чоловічки», VI–VII ст.); Мельниченко В. (монументально-декоративне оформлення Київського автовокзалу, спільно з А. Рибачук; декоративне монументальне оформлення Київського Палацу дітей та юнацтва, спільно з А. Рибачук, В. Бородаєм); Муха М. («Павич»); народна картина «Козак Мамай»; Панко Ф. («Павичі»); Приймаченко М. («Звір», «Зелений слон», «Пава на хмелю», «Соняшник життя»); проекти вибійки та декоративних шпалер; Сколоздра І. («Чумацький шлях», «Веснянки», «Гуцульське мистецтво», «Український гопак» – розпис на склі); Собачко-Шостак Г. (народний розпис, «Жарптиця»); українські регіональні писанки, килими, вишивки, народний одяг та іграшка, петриківський розпис; Хома П. («Півник», «Горлиця»); Шкрібляк Ю. (художнє дерево) та ін.

Архітектура

Беклемішева І. («Кам'янець-Подільська фортеця»); Брейгель С. («Вавилонська вежа»); будинок Корнякта (фасад та внутрішній дворик); вежі Луцького та Острозького замків; Вламінк М. («Архітектурний пейзаж» (графіка); Гижицький П. (церква Різдва Богородиці у Піддубцях, костел отців Бернардинів у Луцьку); Городецький В. («Будинок з химерами», м. Київ); давньоримський Колізей; дзвіниці соборів України; Дольнік О. («Вежі», м. Дніпропетровськ); Дровняк Н. («Автопортрет на фоні церкви», «Місто Криниця»); єгипетські піраміди в Гізі; замки, собори й палаци України та за кордоном; «Золоті ворота» у м. Києві; керамічні моделі Трипільських жител; Жаріков М. (меморіальний комплекс пам'яті жертв Чорнобиля, пам'ятник і каплиця святого Андрія Первозванного); Кульчицька О. (акварельні роботи архітектурних пам'яток: «Дерев'яні

церкви», «Перемишль зі сторони Зясяння» та ін.); «Ласточкине гніздо» у Гаспрі (АР Крим); *Левченко П.* («Вітрячок», «Українське село»); *Мадлайн Я.* (храм Святого Івана хрестителя в Ізяславі, костел Святого Михайла та монастир отців Бернардинів в Ізяславі, Луцька брама в Дубному, Татарська брама в Острозі, Велика синагога в Острозі); *Світославський С.* («Вітряк»); *Сельський Р.* («Селище Рибаче») та ін.

Фотомистецтво

Фотоальбоми «Україна», «Міста України», «Київ», «Київ вчора, сьогодні, завтра», «Крізь віки: Київ в образотворчому мистецтві XII–XX століть», «Митці України», «Музей українського образотворчого мистецтва. Київ», «Скарби Києво-Печерської Лаври»; комплекти листівок «Київ очима художників», «Театральні митці України»; слайди: «Вулиці та майдани Києва», «Київський музей західного та східного мистецтва» та ін.

Музеї для ознайомлення школярів із творами образотворчого мистецтва

- Бердянський художній музей ім. І. І. Бродського – м. Бердянськ (Запорізька обл.), вул. К. Маркса, 29;
- Вінницький обласний художній музей – м. Вінниця, вул. Соборна, 2;
- Вознесенський художній музей імені Є. А. Кібрика – м. Вознесенськ (Миколаївська обл.), вул. Леніна, 14;
- Горлівський художній музей – м. Горлівка (Донецька обл.), вул. Пушкінська, 23;
- Державний меморіальний музей Михайла Грушевського – м. Львів, вул. І. Франка, 154;
- «Дім художника» – м. Сімферополь, вул. К. Маркса, 13/16;
- Діорама «Битва за Дніпро» – м. Дніпропетровськ, просп. К. Маркса, 16;
- Дніпропетровський художній музей – м. Дніпропетровськ, вул. Шевченка, 21;
- Донецький обласний художній музей – м. Донецьк, бульв. Пушкіна, 35;
- Дружківський художній музей – м. Дружківка (Донецька обл.), вул. Енгельса, 112;
- Запорізький обласний художній музей – м. Запоріжжя, вул. 40-річчя Радянської України, 76-б;
- Івано-Франківський історико-меморіальний музей Олекси Довбуша – м. Івано-Франківськ, вул. Гетьмана Мазепи, 1;
- Івано-Франківський обласний художній музей – м. Івано-Франківськ, майдан Шептицького, 8;
- Київський національний музей російського мистецтва – м. Київ, вул. Терещенківська, 9;
- Кіровоградський обласний художній музей – м. Кіровоград, вул. Велика Перспективна, 60;
- Кмитівський музей образотворчого мистецтва імені Й. Д. Буханчука – с. Кмитів (Житомирська обл.), вул. Леніна, 42;
- Корсунь-Шевченківська художня галерея – м. Корсунь-Шевченківський (Черкаська обл.), острів Коцюбинського, 4;
- Краматорський художній музей – м. Краматорськ (Донецька обл.), вул. Шкадінова, 60;
- Кримський етнографічний музей – м. Сімферополь, вул. Пушкіна, 18;
- Лебединський міський художній музей імені Б. К. Руднева – м. Лебедин (Сумська обл.), пл. Волі, 17;
- Луганський обласний художній музей – м. Луганськ, вул. Поштова, 3;
- Львівська національна галерея мистецтв імені Бориса Возницького – м. Львів, вул. В. Стефаника, 3;
- Макіївський художньо-краєзнавчий музей – м. Макіївка (Донецька обл.), вул. Леніна, 51/26;
- Меморіальний будинок-музей Д. І. Яворницького – м. Дніпропетровськ, пл. Шевченка, 5;
- Меморіальний музей-майстерня Теодозії Бриж – м. Львів, вул. Мартовича, 5;
- Миколаївський обласний художній музей імені В. В. Верещагіна – м. Миколаїв, вул. Велика Морська, 47;

Музей археології та етнографії Слобідської України – м. Харків, вул. Тринклера, 8;

Музей вишитих ікон отця доктора Дмитра Блажейовського – м. Львів, просп. Чорновола, 2-а;

Музей етнографії та художнього промислу – м. Львів, просп. Свободи, 15;

Музей західного і східного мистецтва – м. Одеса, вул. Пушкінська, 9;

Музей Івана Гончара – м. Київ, вул. Лаврська, 19;

Музей меблів та порцеляни – м. Львів, пл. Ринок, 10;

Музей мистецтва давньої української книги – м. Львів, вул. Коперника, 15-а;

Музей мистецтв імені Богдана та Варвари Ханенків – м. Київ, вул. Терещенківська, 15–17;

Музей найдавніших пам'яток Львова – м. Львів, пл. Старий Ринок, 1;

Музей народної архітектури і побуту «Шевченківський гай» – м. Львів, вул. Чернеча Гора, 1;

Музей-садиба Катерини Білокур – с. Богданівка (Київська обл.);

Музей-садиба народного художника України Олександра Саєнка – м. Борзна (Чернігівська обл.), вул. Партизанська, 58;

Музей сучасного мистецтва України – м. Київ, вул. Глибочицька, 17;

Народний музей археології Криму – м. Сімферополь, вул. Гавена, 101;

Національний музей українського народного декоративного мистецтва – м. Київ, вул. Лаврська, 9, корп. 29;

Національний музей у Львові імені Андрія Шептицького – м. Львів, просп. Свободи, 20;

Національний художній музей України – м. Київ, вул. М. Грушевського, 6;

Національний музей Т. Г. Шевченка – м. Київ, бульв. Т. Шевченка, 12;

Новокаховська картинна галерея імені А. С. Гавдзинського – м. Нова Каховка (Херсонська обл.), вул. Леніна, 26-а;

Одеський художній музей – м. Одеса, вул. Софіївська, 5-а;

Пархомівський історико-художній музей – с. Пархомівка (Харківська обл.), вул. Конторська, 1;

Полтавський художній музей – м. Полтава, вул. Фрунзе, 5;

Республіканський кримськотатарський музей мистецтв – м. Сімферополь, вул. Одеська, 10/7;

Рогатинський художньо-краєзнавчий музей – м. Рогатин (Івано-Франківська обл.), вул. М. Угриня-Безгришного, 14;

Сімферопольський художній музей – м. Сімферополь, вул. Довгоруківська, 35;

Сумський художній музей імені Никанора Онацького – м. Суми, Червона пл., 1

Тернопільський обласний художній музей – м. Тернопіль, вул. С. Крушельницької, 1;

Уманська картинна галерея – м. Умань (Черкаська обл.), вул. Коломенська, 2;

Феодосійська національна картинна галерея імені К. І. Айвазовського – м. Феодосія, вул. Галерейна, 2;

Харківський художній музей – м. Харків, вул. Совнаркомівська, 11;

Херсонський художній музей імені Олексія Шовкуненка – м. Херсон, вул. Соборна, 34;

Хмельницький обласний художній музей – м. Хмельницький, вул. Проскурівська, 47;

Художній музей імені Куїнджі – м. Маріуполь (Донецька обл.),
вул. Георгіївська, 58;

Художній музей Михайла Біласа – м. Трускавець (Львівська обл.),
майдан Кобзаря, 3;

Художньо-меморіальний музей О. О. Осмьоркіна – м. Кіровоград,
вул. Дворцова, 89;

Черкаський художній музей – м. Черкаси, вул. Хрещатик, 259;

Чернівецький художній музей – м. Чернівці, Центральна пл., 10;

Чернігівський обласний художній музей імені Григорія Ґалагана – м. Чернігів,
вул. Горького, 6;

Яготинська картинна галерея – м. Яготин (Київська обл.), вул. Незалежності, 59.

АВТОРСЬКА ДОВІДКА

Рібцун Юлія Валентинівна – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії логопедії Інституту спеціальної педагогіки НАПН України; дипломований учитель-логопед і вчитель-дефектолог, дипломований психолог; автор понад 180 науково-методичних публікацій, у т. ч. корекційно-розвивальних програм і навчальних посібників із питань діагностики та корекції мовленнєвих вад у дошкільників, запатентованої корисної моделі «Спосіб відновлення вимовної функції у дошкільнят з порушеннями фонетико-фонематичної сторони мовлення». Авторський сайт www.logoped.in.ua.